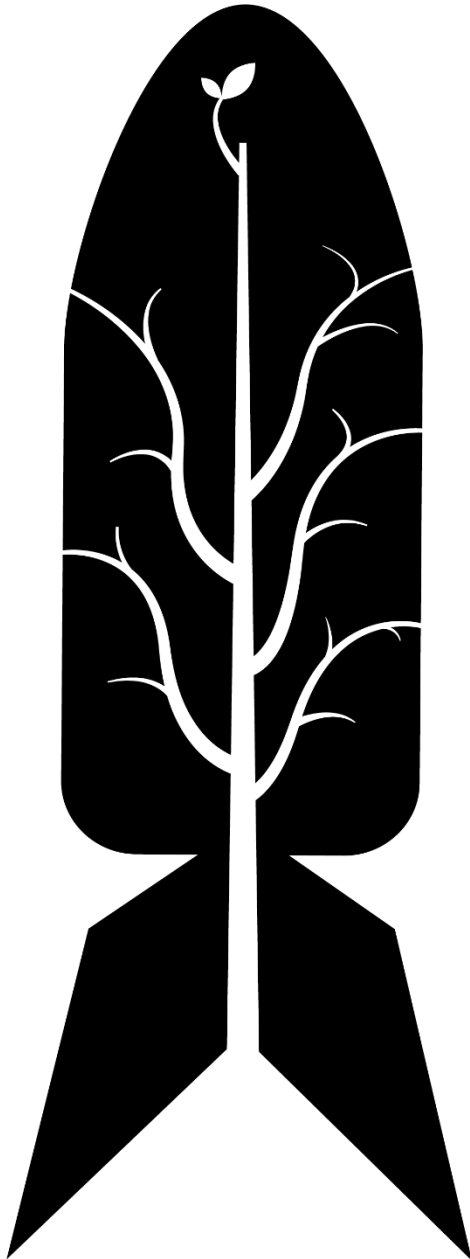

UWEC WORK GROUP issue

U W

E C

**Ukraine War
Environmental
Consequences
Work Group**

*Issue # 3
2022 UWEC work group*

Дорогі друзі!

Ми продовжуємо аналізувати, відстежувати і писати про екологічні наслідки війни. Для нас це важливо ще й тому, що події в Україні – це відображення фундаментального конфлікту, який руйнує спільноту людства і планету Земля. Ця війна наглядно показала, як авторитарні режими знищують тисячі життів, як недалекоглядні плани призводять до катастроф, а екологія, на жаль, часто стає прикриттям для задоволення корисливих інтересів.

У війн безліч наслідків. Вона оголює проблеми, які наче скриті у мирний час. Наприклад, видобуток золота завжди був брудним і шкідливим для навколишнього середовища, але про нього не так багато говорили і не багато говорять досі. Наш експерт Євген Сімонов у своєму тексті розповідає, як війна і санкції призвели до того, що, з одного боку, Росія стала серйозніше продавати золото, але, з іншого боку, законодавче регулювання його видобутку значно спростилося. Це може мати фатальні наслідки для навколишнього середовища цілих регіонів.

- Оригінал статті: [Золота лихоманка під час війни](#)

Зведення з полів бою розповідають нам про те, як війна забирає тисячі живих солдат і мирних громадян. Однак ще більше на війні гине звірів і дерев, підрахунком смертей яких ніхто не займається. Українська авторка і екологиня Катерина Полянська розповіла про цю скорбну сторону війни, про яку мало говорять.

- Оригінал статті: [Тварини - жертви війни](#)

Події, які відбуваються сьогодні в Україні також називають екоцидом. Цей термін дозволяє не тільки звертати увагу на масову цінність живих організмів, але й створює юридичну базу для подачі позовів у міжнародні суди. Разом з виконавчою директоркою та членом ради міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» Олени Кравченко ми обговорили війну з точки зору екологічного права, поговорили про стандарти збору інформації та перспективи уголовного слідства за порушення проти природи.

- Оригінал статті: [Інтерв'ю з Оленою Кравченко, МБО «Екологія–Право–Людина»](#)

Нещодавно в Лугано був представлений план відновлення України, який викликав шквал критики в українських екологічних організаціях. Його навіть назвали «луганським соромом». Про те, що з ним не так, читайте в статті нашої редакційної команди.

- Оригінал статті: [Екологи розкритикували план реконструкції України](#)

Війна безпосередньо впливає і на міжнародну кліматичну політику. У листопаді в Єгипті пройде Конференція сторін Рамкової конвенції ООН з клімату (COP-27) і серед кліматичних переговорників та експертів настрої сьогодні є менш оптимістичними, ніж, скажімо, рік тому. Про те, як війна впливає на міжнародні проекти з декарбонізації та на світову кліматичну політику в цілому, ви дізнаєтеся з інтерв'ю з Біллом Хіром (Біллом Хейром), засновником і генеральним директором Climate Analytics та одним із керівників Climate Action Tracker.

- Оригінал статті: [«Уряди віддають перевагу енергетичній безпеці над переходом на чисту енергію»](#)

Більше екологічної інформації про наслідки війни ви можете знайти на нашому сайті uwecworkgroup.info та наших профілях у соціальних мережах – Facebook і Twitter

Бережіть себе та бережіть цей крихкий світ,
Головний редактор UWEC
Овчинников Олексій

Золота лихоманка війни. Чи є природоохоронний ефект у санкцій на російське золото?

Євген Сімонов, експерт UWEC

Чим більше санкцій накладається західними країнами на Росію, тим актуальнішим стає питання про їхні екологічні наслідки. У кожному секторі вони свої, і часто зовсім не очевидні та не однозначні. Сьогодні ми спробуємо розібратися, як санкції впливають на виробництво золота, і чим це загрожує природі та місцевим жителям у районах його видобутку.

Золото під санкціями

Країни G-7 на зустрічі в кінці червня повідомили, що [США](#), Великобританія, Канада і Японія накладають заборону на імпорту золота з Росії. До нього приєдналася Австралія, а Євросоюз пообіцяв обговорити таку заборону при формуванні наступного пакета санкцій. Ввезення дорогоцінних металів в Росію також заборонене. Мета нового пакету санкцій, як і всіх попередніх - позбавити Росію засобів для ведення війни в Україні.

Росія входить до трійки найбільших країн золотодобувачів світу, поступаючись лише Китаю та Австралії, і є відповідною приблизно за 9% світового видобутку. Всього в 2021 році Росія отримала близько 340 тонн золота і експортувала 85% прибутку. У 2021 році золото було одним із основних джерел експортних надходжень для нафти, газу та сільгосппродукції Росії. Але прибуток від експорту золота - близько 18 мільярдів доларів США, складав відносно невелику частину загальних доходів Росії від експорту у 2021 році, які склали 498 мільярдів доларів.

Москва почала нарощувати свої золотовалютні активи ще у 2014 році у зв'язку з санкціями США у відношенні Росії через анексію Криму і зараз вона, за різними оцінками, має близько 140 мільярдів доларів золотих резервів, що становить приблизно п'яту частину всіх активів ([авуарів](#)) російського Центрального банку (ЦБ). У 2020 році ЦБ припинив активну купівлю золота, тому компанії та банки змушені продавати його на експорт. В кінці 2021 року Росія [займала](#) п'яте місце в світі по золотим запасам.

Золотовидобувна галузь в [цілому вносить вагомий внесок](#) у загальний бюджет Росії, виробляючи продукцію на суму більш ніж 1,3 трлн руб. (більше 20 млрд дол. у 2021 році) і оплачуючи багаточисленні вкладення і платежі. Один тільки податок на видобування корисних копалин несе майже 80 млрд руб., а загальні платежі в бюджет складають не менше 20% від суми реалізації золота.

Золото та\або природа

Золото – також дуже екологічно «брудний» продукт, видобування якого зазвичай пов'язане з руйнуванням ландшафтів і забрудненням річок. Крім того, видобування дорогоцінного металу часто пов'язане з корупцією, кримінальними схемами, пригніченням або насильницьким переселенням з місць народження корінного місцевого населення, а також з експлуатацією робочих. Це всесвітня проблема, яка змушує найбільших покупців і переробників золота [відстежувати ланцюги поставок](#), щоб переконатися, що отримане золото не “замаране” кров'ю людей або руйнуванням цінних природних екосистем.

Фото: Звичайний ландшафт після видобування розсипного золота Джерело: Мінекології Красноярського краю.

В Росії екологам добре відомо, що найбільшої шкоди природі і місцевим громадам завдають дрібні артелі, що ведуть видобуток російського золота примітивним варварським способом – розкопуючи піщані наноси в долинах річок, який перетворює їх у місячні ландшафти площею на безліч кілометрів, а також викликає хронічне замулення річок нижче за течією від золотих копалень. Таким чином отримується тільки 15-20% всього золота Росії, але на них приходить левина доля збитків для природи.

Крупні компанії зосереджені на більш високотехнологічному процесі видобутку золота з руди, їхні рудники займають набагато меншу площу і, як правило, є предметом більш пильного державного екологічного контролю. Хоча кожне окреме таке виробництво не

має високого потенціалу екологічної небезпеки, особливо при аваріях, у сукупності (і тим більше в перерахунку на кілограм золота) вони наносять значно менший збиток природним екосистемам і створюють менше незручностей місцевому населенню.

За [даними голови](#) Союзу старателів Росії Віктора Таракановського, всього 43 компанії відповідають за 84% відсотків золота, отриманого за рік в Росії, а інші 550 додають до 16%. У більшості своїй це саме ті артілі на річкових розсипах.

Незважаючи на те, що владі добре відомо про диспропорційно велику шкоду від дрібномасштабного видобування розсипного золота, сьогодні в Росії воно заохочується і практично будь-яка організація може без конкурсу за свої гроші отримати «пошукову ліцензію», яка дозволяє на свій страх вести пошук і «пробний» видобуток золота у річкових долинах.

Журнал [UWEC вже розповідав про те](#), як порушення екологічного законодавства такими старателями істотно збільшилися у 2022 році, оскільки у військовий час бізнес звільнили від державного екологічного контролю. Тому питання про те, як санкції та інші чинники військового часу відображаються на екологічному збитку, викликаному золотодобуванням, дуже хвилює екологів Росії.

Удар по експорту

Найбільш ефективні заходи з блокування експорту російського золота були прийняті відразу після початку воєнних дій. На початку березня Лондонська асоціація учасників ринку дорогоцінних металів (LBMA) «тимчасово» лишила основні російські афінажні заводи статусу надійних продавців (Good Delivery).

Майже все легальне золото проходить очищення на кількох афінажних заводах. [Рішення торкнулось](#) злитків, виготовлених на «Красцветметі», «Новосибірському афінажному заводі», «Уралелектроміді», «Приокському заводі кольорових металів», «Щолківському заводі вторинних дорогоцінних металів», «Московському заводі спецсплавів».

Good Delivery присвоюється афінажним заводам, виробникам мірних злитків золота, які відповідають вимогам LBMA. Злитки від постачальника з цим статусом не вимагають додаткових перевірок і можуть вільно продаватися на біржі металів Лондонської біржі металів (LME) та інших західних торгових майданчиках. Без цього статусу продаж золота у Великобританії та інших західних країнах практично неможливий, а в інших частинах світу можливий, але з великим дисконтом.

Втім, Лондон не є єдиним світовим центром з торгівлі дорогоцінними металами. Золото також можна реалізувати на торгах в Дубаї (ОАЕ), Шанхаї (Китай) і Мумбаї (Індія). Але біда в тому, що до 2021 року близько 90% російського експорту золота надходило до Великобританії та інших західних країн і переорієнтувати продажі кудись в інше місце досить проблематично.

Рисунок. Экспорт російського золота в 2021 р. «За даними британської сторони, в минулому році імпорту російського золота в країну склав 15,45 млрд доларів». Джерело: [Октагон Медіа](#)

– Саме в ОАЕ, Індії та Китаї наші гравці будуть прагнути наростити продаж, хоча й зі знижкою. У 2021 році попит на золото в Індії склав приблизно 800 тонн, в Китаї збільшився 1,1 тисячі тонн, – заявив «Октагон-медіа» промисловий експерт Леонід Хазанов. – За найжорсткішим сценарієм можна очікувати падіння видобутку за

підсумками 2022 року на 30–40 відсотків (до 200–230 тонн) і скорочення його експорту на 20–30 відсотків.

Важливим фактором скорочення експорту стали санкційні заходи по відношенню до багатьох російських банків. Перші санкції проти Росії на будь-які операції із золотом, які мають відношення до Центробанку РФ, були введені 24 березня Міністерством США. Далі санкції охопили широке коло саме тих великих банків, які були посередниками для продажу за кордон основного обсягу російського золота.

Ймовірні покупки

Таким чином, ще до введення санкцій G-7, продаж золота за кордон кардинально скоротився і, за свідченням голови «Союзу золотопромисловців Росії» Сергія Кашуби, основний збут золота йде на внутрішньому ринку. За його словами, два основних російських споживача золота це вітчизняна ювелірна промисловість, яка в попередні роки потребувала від 30 до 35 тонн хімічного чистого золота, і громадяни, які після [відміни податків](#) на доходи фізичних осіб і накладення на [додану вартість](#) можуть зібрати 25-30 тонн золота.

Відміна податків у розмірі 33% від вартості золота проведена державою для того, щоб зробити золото привабливою альтернативою зберігання коштів у валюті. Однак поки що запит фізосіб на золото вийшов на плато, зокрема за рахунок високої волатильності цін на цей дорогоцінний метал і складнощів його купівлі банками у фізичних осіб.

Центральний банк Росії також почав скуповування золота для поповнення золотовалютних запасів, але веде її з дисконтом у 15% до ринкової ціни. Здійснювати це він почав [за даними Союзу золотопромисловців](#) з 16 травня по 10 червня 2022 року, коли світова ціна на золото в рубльовому еквіваленті коливалася в діапазоні від 3345 до 3968 рублів за грам. У цей же період ціна покупки золота Центробанком знаходилася в коридорі від 2842 до 3198 рублів за грам.

Обсяг можливого скорочення виробництва також залежить від того, скільки золота ЦБ буде готовий закупити в резерви в поточному році. На галузевій [конференції](#) Віктор Таракановський зазначив, що заплановані державою обсяги закупівлі невеликі: «У трирічному бюджеті Держохорона запланувала закупівлю всього 8 тонн золота, а куди буде ще 350 тонн, невідомо».

Багато шуму наробила виявлена журналістами і НКО [поставка 3 тонн російського золота](#) в 2022 році в Швейцарію. Швейцарські митники відмовилися розкрити ім'я власника металу, але резонно помітили, що ніякої юридичної заборони на такий імпорту в

країну поки немає. Усі афінажні заводи країни відхрестилися від цієї партії золота, що демонструє надзвичайну чутливість бізнесу до менших підозр в отриманні «брудного золота». Найбільш вірогідно, якийсь російський золотодобувач або інший власник просто ввіз видобуте або куплене в попередні роки золото до Швейцарії на зберігання, але ця інформація все одно викликала різкий громадський резонанс.

Компанії, що експортуються в незахідні країни, також відчують труднощі. Наприклад, [на 74% впала вартість](#) паперів найбільшої золоторудної компанії ВАТ «Поліметалл» (дочка Polymetal Int), яка сама збувала 50% отриманого золота «в країни Азії».

Деякі експерти стверджують, що незважаючи на загрозу вторинних санкцій, східний вектор торгівлі все ж почав оживати.

– У Росії зараз вже спостерігається сплеск торгівлі золотом з Арабськими Еміратами. Ми масово повезли злитки в Дубай. скоро підключаться Індія і Китай , – свідчить в [інтерв'ю газеті Взгляд](#) віце-президент компанії «Золотий монетний дім» Олексій Вязовський.

Запас міцності золотих компаній

За [даними Союзу золотопромисловців](#) рубльовий виторг компаній впав на третину через укріплення рубля, оскільки вартість золота визначається за міжнародним біржовим курсом у доларах. Також спостерігається збільшення практично всіх статей витрат на видобуток. У 2022 році найбільш значущий приріст очікується у витратах на геологорозвідувальні роботи (40%), у витратах на сировину та матеріали (+30%), у збільшенні витрат на зарплату та соціальні потреби (+15%). Зростання цін на селітру, що є ключовим компонентом вибухівки, вже склало від 200 до 400%, що відображає її дефіцит у військовий час.

Ціна на купівлю золота знаходиться нижче собівартості видобутку в більшості компаній галузі, особливо для отримання розсипного золота, починаючи свою сезонну роботу вже в період наднизьких рублевих цін.

Багато іноземних виробників і постачальників обладнання для видобутку корисних копалин, таких як KOMATSU, CATERPILLAR, LIEBHERR і JOHN DEERE, [«Вчасно» вийшли](#) з російського ринку і це створює велику потенційну проблему забезпечення машинами і комплектуючими. Поки продовжуються поставки китайської техніки і [південнокорейської техніки китайської збірки, але вони обійдуться](#) дорожче і можуть виявитися менш надійними за раніше доступний асортимент.

Багато працюючих в Росії іноземних компаній в 2021 році встигли придбати великі парки нових машин і тепер були б раді перевести їх на рудники в інших країнах. Міністр МПР Олександр Козлов, [виступаючи в Держдумі, заявив, що](#) підписав приказ, який обмежив вивіз іноземного геологорозвідного, видобувного і лабораторного обладнання.

– Бо багато хто ринувся вивозити це обладнання за межі нашої країни, особливо компанії з іноземним капіталом. За три місяці ми видали тільки 16 дозволів на вивіз, семидесяти – відмовили. Ще приблизно 400 заявок зараз розглядаються і ми їх трактуємо на користь держави, – відчитався міністр.

Mangazeya Mining Ltd, російська золотодобувальна компанія з активами в Забайкаллі, припинила обіг на канадській біржі цінних [паперів](#). Делістинг, ймовірно, чекає і інших компаній, що продовжують бізнес в Росії.

Генеральний директор ВАТ «Красцветмет» Михайло Дягілев вважає [ситуацію](#) складною, але не критичною, бо у великих надрокористувачів, що виробляють левину частку золота, залишається великий запас міцності. Але для дрібних компаній, за оцінками голови Союзу старателів Росії, настали складні часи. І, як правило, це компанії, що займаються російським золотом.

– Підприємств, які і одного кілограму за рік не добувають, у нас 11. Ще 55 добувають від 1 до 5 кілограмів, 61 — від 5 до 10 кілограмів. Всього 127 компаній, які всі разом отримують близько тонни металу. А вони куди будуть збувати золото? – запитує Віктор Таракановський.

Асоціація надрокористувачів Магаданської області [надіслала лист](#) з «криком про допомогу» віце-прем'єру Юрію Трутневу:

– У зоні особливого ризику опиняються малі та середні золотодобувні підприємства, для яких отримання генеральної ліцензії на експорт та укладання договорів із закордонними покупцями з урахуванням санкційних ускладнень виявляється неможливим, або потребує тривалого часу. Наслідком може стати криміналізація золотодобування, або його скорочення до 40% (120 тонн на рік) зі втратою до 40 тисяч робочих місць у східних регіонах Росії – заявляють старателі Магадану. І наводять переконливу статистику:

«У 2021 році середня собівартість видобутку золота в Росії становила 1700 рублів за грам, а при капітальних витратах - 2450 рублів. На ринку золото коштувало 4 340 рублів за 1 грам, що забезпечувало підприємствам прибуток для ведення діяльності,

обслуговування фінансових зобов'язань та інвестицій. У поточному році інфляція збільшує витрати на 490 рублів за грам, збільшення рубля скорочує прибуток на 1082 рублі, а дисконт Центробанку скорочує дохідність ще на 489 рублів за грам, що робить реалізацію золота на внутрішньому ринку просто збитковою».

Незважаючи на всі труднощі, [за даними Росстату](#), у січні-травні 2022 року Росія всього на 4,6% скоротила виробництво золота в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Доречі це, можливо, останні офіційні дані про золото Росії: компанії перестають оприлюднювати квартальні результати, а Держдума в [липні прийняла](#) закон, що відносить до таємних дані про запаси золота в країні.

Варіанти дій Росії у відповідь

Всі представники золотопромислової галузі активно спонукають Центробанк РФ відмінити 15% дисконт при закупівлі золота, що істотно збільшить рентабельність видобутку.

– З 2006 року (по 2020 р.) Центральний банк РФ дуже активно купував золото надкористувачів за світовою ціною з невеликим дисконтом в 0,5%, і саме час зараз повернутися до цієї практики – [стверджує голова Союзу золотопромисловців](#).

Щоб не допустити банкрутства більшості дрібних компаній, Союз старателів [пропонує](#) забезпечити державні гарантії реалізації прибуткового золота відповідно до ФЗ «Про дорогоцінні метали». Для цього пропонується збільшити фінансування закупівлі видобутого золота в державні резерви через Держохорону та Фонд національного благополуччя в обсязі до 300 тонн золота (на рік).

Центробанк також нещодавно публічно визнав перевагу золота.

– Золото тим і добре, що на нього неможливо накласти арешт, – [зазначила голова Центробанку РФ Ельвіра Набіулліна](#) під час виступу на з'їзді РСПП 29 червня. — Воно повністю зберігається у нас на території Росії, тому в цьому сенсі воно більш захищене. Але, звичайно, при цьому треба розуміти, що ціна золота дуже мінлива. Це потрібно враховувати.

Чи послідує за цим збільшення збору золота ЦБ – неясно.

Деякі економісти вважають, що санкції G-7 саме спрямовані на обмеження активного використання золотого запасу РФ.

– Росія могла б оплачувати товари, які не виробляються в країні і без яких неможливо обійтися, тобто товари критичного імпорту, дорогоцінним металом. Це є особливо актуальним в умовах посилення ембарго на російські нафту і газ. Можна було б використати близько 21% золотовалютних резервів для оплати критичного імпорту. «Але в умовах санкцій це буде неможливо», — [пояснила виданню Газета.ru економіст Тетяна Кулікова](#), співробітник Математичного інституту імені В. А. Стеклова.

На думку Куликової, західні країни заборонили також і ввезення золота в РФ, так як заздалегідь хочуть відрізати Росії можливість продавати нафту і газ за золото.

Для «захисту вітчизняних компаній» [МПР](#) розроблений проект, щоб захистити російських партнерів від випадків, коли інострани припиняють свою діяльність у державних проектах. Дійсно, санкції вже заставили канадську компанію Kinross Gold продати свої російські активи Polymetal Int. – розділитися на російську і зарубіжну частини, а [Петропавловськ](#) не зможе виплатити борги підсанкціонному банку Росії. За новим проектом нерезиденти виключаються зі складу осіб, які можуть отримати в Росії ліцензію на користування недрами, що, на думку МПР, змусить інвесторів завжди реєструвати російську компанію, що попередить можливу непередбачувану поведінку власників.

Борис Кавчик, науковий співробітник АО «Іргіредмет» [пропонує](#) оцінити роботу Роснадр не кількістю розглянутих документів, проектів і звітів, і навіть не ресурсами золота, а збільшенням реального видобутку золота в регіоні, безаварійної роботи підприємств, збереженням навколишнього середовища. Він вважає найбільш перспективною дією подальше прискорення процесу отримання ліцензій на видобуток золота та звільнення старателів від дрібного державного контролю.

І дійсно, загрози зростання безробіття під час війни, ймовірно, прискорили підготовку в Мінсхідрозвитку [законопроекту](#) «Про старательську діяльність». Закон дозволить приватним особам - індивідуальним підприємцям діяльність з пошуку та видобутку дорогоцінних металів на старих ділянках «непромисловим способом» на території суб'єктів Далекого Сходу та Арктичної зони Росії. Люди самі будуть обирати і реєструвати ділянки, де вони хочуть добувати золото. Контроль за цією діяльністю буде мінімальним.

Вірогідні наслідки для природи

За [даними громадського моніторингу](#), підтриманого WWF, лише за один місяць з 15 травня по 15 червня 2022 року загальна тривалість забруднення у 8 регіонах склала 2949 км на 85 ділянках. Це більше, ніж за аналогічний період минулого року – тоді було

зафіксовано 74 факти забруднення річки загальною протяжністю 2534 км. Найбільшу кількість забруднень зафіксовано на території Амурської області (37 випадків, загальна тривалість забруднень — 1251 км).

– У цьому році ми, на жаль, бачимо зростання негативного впливу видобутку розсипного золота на багатьох річках Сибіру та Далекого Сходу. Розуміючи важливість стратегічної сировини для економіки Росії, ми виступаємо за обмеження видобутку розсипного золота, яке завдає шкоди екосистемам і ведеться з порушенням природоохоронного законодавства, – [коментує Олексій Книжников](#), керівник програми WWF з екологічної відповідальності бізнесу.

Фото: Місячний ландшафт, створений золотодобувачами в долині річки.

Джерело: Мінекології Красноярського краю.

В кінці червня опубліковані [рекомендації](#) Громадської палати Російської Федерації на тему «Екологічні аспекти видобутку російського золота», обумовлені збільшенням збитку від природи золотовидобування та широким суспільним неблагополуччям.

У числі рекомендацій органам державної влади – введення мораторію на видачу в упрощеному (заявному) порядку так званих пошукових ліцензій. Вони часто використовуються золотодобувачами для прикриття нелегальної розробки розсипних родовищ. Палата також просить ввести заборону на видачу ліцензій на розвідку та видобуток російського золота на ділянках, розташованих ближче 5 км від кордонів особливо охоронюваних природних територій, а також на річках, що протікають через

ООПТ і території традиційного природокористування корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу РФ.

Так, незважаючи на санкції, які вступили в силу вже після розвертання компаніями робіт з золотовидобування у 2022 році, збитки, що завдаються природі, навряд чи знизяться у найближчі місяці. Невизначеність майбутнього дозволяє компанії інтенсифікувати видобуток, бо золото, в будь-якому випадку, є важливим ресурсом для видобутку. При цьому вони будуть порушувати багато природоохоронних норм, оскільки Росприроднагляд різко зменшив число виїзних перевірок з дотримання законодавства.

Якщо Центробанк не відновить закупівлю золота у вітчизняних компаній у повному обсязі, то, ймовірно, на значну частину дрібних і середніх компаній чекає банкрутство, що, в свою чергу, може ефективно знизити темпи руйнування природних територій. Крім того, на наступний рік багато компаній відмовляться від ліцензій на освоєння віддалених і важкодоступних родовищ, де вони можуть завдати найбільшої шкоди природі. При цьому загальний видобуток золота, ймовірно, зменшиться несуттєво (скажімо, в межах 20%-30%), оскільки крупні компанії рано чи пізно знайдуть альтернативні ринки збуту.

З іншого боку, якщо восени Державна дума прийме закон про дозвіл індивідуальної «старательської діяльності» (відому як «вольний приніс»), то це призведе до активної криміналізації галузі вже у 2023 році, дозволяючи збувати золото невідомого походження. Багато працівників збанкручених малих артелів стануть старателями-індивідуалами і підуть глибоко в тайгу, де методи і масштаби видобутку неможливо проконтролювати. Немає сумнівів, що для такого видобутку буде використана важка техніка та вибухові роботи, хоча номінально закон це забороняє. Об'єму видобутку це практично не збільшить, але нанесе смертельного удару по тайговим річкам, які ще вціліли. Розробка розсипів і забруднення річок вже зараз є джерелами масового неблагополуччя [в багатьох регіонах і воно](#) багаторазово посилюється з прийняттям нового закону і початком «золотої лихоманки».

Старателі «вольного приносу» включають в обіг розсипні родовища з запасами до 20-30 кг, експлуатація яких традиційними промисловими способами при сучасній кон'юктурі ринку є економічно неефективною. За оцінками [Агентства Інтерфакс](#) в різних регіонах Росії нараховується не менше 10 тис. таких непромислових розсипів. За нашими оцінками, більшість цих ділянок – неторкнуті людиною річкові долини у віддалених ділянках дикої природи. Єдиним потенційним позитивним наслідком залишається надія, що в старателі піде якась частина молодих людей із депресивних регіонів Далекого Сходу (наприклад, Бурятії та Забайкальського краю), які у протилежному випадку можуть укласти контракт на участь у війні.

У випадку, якщо Центробанк вирішить нарощувати золотовалютні резерви та закуповувати все вироблене в країні золото без дисконту, то на природу Сибіру та Далекого Сходу чекають ще більш масштабні втрати.

Таким чином, збитки природі від золотодобування залежить не тільки від санкцій, але і від відповіді на них влади в рамках внутрішньої екологічної та економічної політики РФ у військовий час. І, як свідчить [Постанова РФ №336 від 10 березня 2022 р.](#), яка відміняє перевірку підприємств, поки що влада РФ швидше схильна перекладати будь-які витрати війни на природу.

«Сьогодні важливо привести до «золотого стандарту» збір інформації про численні порушення проти довкілля, викликані вторгненням Росії»

Інтерв'ю взяв Олексій Овчинников

Інтерв'ю з Оленою Кравченко, виконавчим директором, членом Правління організації «Екологія-Право-Людина» (ЕПЛ), головним редактором журналу «ЕПЛ».

Міжнародна благодворча організація «Екологія-Право-Людина» існує з 1994 року. За довгий час свого існування ЕПЛ стала ключовою групою експертів з питань екологічного права в Україні. Зокрема, саме ця організація ініціювала та брала участь у підписанні Оргуської конвенції, заснувала перші в Україні спеціалізовані на питаннях екологічного права журнал і школу, провела багаточисельні онлайн та офлайн заходи. Зокрема, працювала спільно з державними органами над створенням і модернізацією нормативної бази, присвяченої захисту природи та реалізації прав людини на здорове навколишнє середовище.

Олексій Овчинников: Добрий день, Олено. Наскільки я знаю, ЕПЛ займається збором даних про наслідки військових дій для навколишнього середовища, починаючи з 2014 року. З того часу, коли в Україні почалася війна.

Олена Кравченко: Добрий день. Так, розробляти методику і проводити аналіз ми почали ще в 2014-2015 році. Але вже тоді розуміли, що повномасштабне вторгнення рано

чи пізніше відбудеться. А це значить, що втрати для навколишнього середовища будуть катастрофічні.

Ще в 2014 році ми почали розробку методології збору даних про порушення проти навколишнього середовища в результаті військових дій. Ми змогли сформувавши чіткий підхід до того, як фіксувати пожежі в лісах, як розрахувати нанесені ними збитки, оновили методику, яка діяла з радянських часів. Також ми сформували підхід, як фіксувати збитки, нанесені війною природно-заповідним територіям. Сформували та закріпили методику оцінки впливу війни на ґрунт і земельні ресурси.

Усі ці методики були представлені в Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України, з якими ми спільно працюємо, починаючи з 2014 року. Сьогодні ми можемо використовувати їх коли аналізуємо вплив військових дій Росії на навколишнє середовище України. Зараз у нас є чітке представлення того, як швидко і достовірно зафіксувати негативний вплив на ліс, об'єкти природно-заповідного фонду і рунти. Це дозволяє сформувавши необхідну доказову базу, яку потім можна використовувати під час розгляду в міжнародних судах.

Олексій: Чи є висновки, які ви можете зробити вже сьогодні, аналізуючи наслідки впливу на навколишнє середовище?

Олена: Очевидно, що наслідки катастрофічні, і суми, які необхідно витратити для відновлення довкілля, будуть колосальними. На мій погляд, вони можуть перевищити вартість усіх витрат на відновлення інфраструктури.

Також ми можемо констатувати, що подолання наслідків необхідно було почати ще 24 лютого, в перший день вторгнення. На жаль, і Міністерство, і Державна екоінспекція, і громадські організації почали документувати їх з запізненням.

Сьогодні, після п'яти місяців, ми вже спостерігаємо зовсім іншу картину. Десь природа сама відновлюється, десь ми вже не можемо зафіксувати збитки, завдані агресором. Через майже півроку набагато складніше зафіксувати та зібрати доказову базу порушень проти довкілля, ніж одразу після їх здійснення та виявлення.

Олексій: Сьогодні в Україні багато проектів зі збору даних про порушення проти навколишнього середовища. Це і Штаб при екоінспекції, і [проект Екозагроза](#) при Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів, і [проект Екодії](#), і робота ЕПЛ. Вони всі діють як єдина скоординована мережа або все же збирають інформацію якось окремо один від одного?

Олена: Всі ці проекти працюють паралельно. Що обумовлено різним підходом до збору даних. Так, наприклад, ми не можемо бути впевнені, що інформація, яку збирає Екозагрозу, є перевіреною. Тому що тут обробляють дані, які не проходять додаткову перевірку. Коли ми задаємо питання, чим підтверджується алгоритм фіксації, яким нормативним документом він закріплений – нам не можуть відповісти.

Ця інформація є неперевіреною і не може бути представлена як опрацьований випадок у рамках міжнародного суду.

На жаль, надання такої неперевіреної інформації може лише ускладнити отримання компенсації за порушення навколишнього середовища. При наданні цієї доказової бази в міжнародному суді вона «злетить», прийнята не буде, що, звичайно, створить серйозні проблеми для нас як екологічних юристів.

Олексій: Тобто вона не відповідає якимсь стандартам збору та верифікації інформації?

Олена: Так, у міжнародній практиці вже був сформований «золотий стандарт» з аналізу військових злочинів проти навколишнього середовища. Його розробили міжнародні юристи, які аналізували різні воєнні конфлікти, як то в Нікарагуа, Іраці, Йемені чи інших.

Ми також намагаємося зібрати нашу доказову базу відповідно до цього «золотого стандарту», щоб запропоновані випадки військових злочинів Росії проти навколишнього середовища України були прийняті, розглянуті та визнані міжнародними судами.

На жаль, не завжди сама структура організації правового поля в країні дозволяє нам провести необхідний аналіз. Так, зокрема, кримінально-процесуальний кодекс України не передбачає запрошення іноземного експерта для збору та обробки інформації. Однак якщо б у нас була така можливість, то це б значно спростило стандартизацію інформації перед передачею її до міжнародного суду.

На погляд нашої організації, за п'ять місяців активної фази військового вторгнення можна було б розробити нормативні акти та інструкції, які б дозволили запросити іноземних спеціалістів для розбору злочинів, а також підтвердили б інструкції збору та обробки інформації, які відповідали «золотому стандарту» впливу війни на довкілля. Однак в Україні законодавчі зміни проходять повільно, що, звичайно, ускладнює нам роботу.

Олексій: Олено, а можете розповісти трохи докладніше про цей «золотий стандарт»?

Олена: У своєму принципі він є стандартом вимог до зібраної доказової бази. Наприклад, описує те, як потрібно збирати, обробляти та надавати супутникові фотографії, що підтверджують порушення проти навколишнього середовища.

Також він передбачає виступ у суді свідків, які готові будуть дати показання під час розгляду справи. Так, за правилами міжнародного кримінального суду, це повинна бути конкретна людина або кілька осіб, які зможуть дати показання та відповісти на питання прокурора.

Важливо також, щоб було налагоджено співпрацю між Міндовкілля, Міноборони, Міністерством внутрішніх справ та іншими державними інститутами, щоб був розроблений єдиний алгоритм збору даних.

Коли фіксується військовий злочин, наприклад, обстріл російськими ракетами Рівненської нафтобази, важливо, щоб усі відомства працювали. Екологічна інспекція склала нормативний акт фіксації. Космічне агентство – надало супутникові дані. Національна поліція склала протокол, в якому задокументувала показання свідків, готових потім виступити як у національному, так і в міжнародному суді. Важливо, щоб було багато офіційних джерел, які підтверджують інформацію і таким чином створюють «золотий стандарт».

Звичайно, для того, щоб все це працювало, повинна бути чітка інструкція, яка визначає дії всіх офіційних осіб під час збору інформації про злочини. На жаль, в Україні поки такий механізм не діє.

Олексій: Сьогодні багато говорять про екоцид в Україні. Розкажіть, що це означає і чи можна дійсно говорити про нього сьогодні?

Олена: Про екоцид в Україні не тільки можна, але і потрібно говорити сьогодні. Звичайно, ані міжнародне, ані національне законодавство не були готові до того, що в XXI столітті, через майже сто років після закінчення Другої світової, ми стикнемося з екоцидом у центрі Європи. Саме юридичне визначення цього поняття досі позбавлене необхідної чіткості.

Так, у двадцятому розділі кримінального кодексу України є стаття 441, яка називається «Екоцид» і передбачає покарання за: «масове знищення рослинного або тваринного світу, пошкодження атмосфери або водних ресурсів, а також здійснення будь-яких дій, здатних викликати екологічну катастрофу».

При чому з точки зору національного права ця стаття є більшим злочином, ніж геноцид оскільки розташована вище у кримінальному кодексі. Однак вона заснована на оціночних судженнях і не ясно, що можна розцінювати як екоцид, а що - ні. Скільки дерев має згоріти для підтвердження «масового знищення»? Як фіксувати отруєння атмосфери та водних ресурсів? Що таке екологічна катастрофа? Для нас, як для юристів, тут недостатньо конкретики, яка дозволила б працювати з цією статтею.

Сьогодні в генеральній прокуратурі у нас зафіксовано 11 порушень проти навколишнього середовища з початку активної фази військового вторгнення (з лютого 2022 року), які ми визначаємо як екоцид. З найбільш знакових це вже згаданий обстріл Рівненської нафтобази, захоплення Запорізької та Чорнобильської АЕС.

Відповідно до Римського статуту (Rome Statute of the International Criminal Court) у нас є стаття 82 б, яка не згадує про екоцид прямо, але перегукується зі статтею 441 Кримінального кодексу України. У ньому також йдеться про масове знищення рослинного і тваринного світу та нанесення значної та довготривалої шкоди довкіллю.

Однак для нас як для юристів залишається незрозумілим, що означає «довгострокова», «значна» шкода. Як її вимірювати? Можливо, тому ця стаття 82 б ніколи не використовувалася в міжнародних кримінальних судах.

Але вона є, тому ми вирішили зібрати дані відповідно до «золотого стандарту» і апелювати до них. Це дозволить або підтвердити її дію, або продемонструє неможливість застосування та необхідність переформулювати її.

Оскільки «довгострокову і значущу» шкоду з правової точки зору досить важко доказати, то сьогодні група юристів-міжнародників намагається зробити цю статтю частиною іншої статті про геноцид, яка краще сформульована.

Що стосується статей про екоцид з Кримінального кодексу України, то вона, на жаль, також не є робочою. За весь час її існування з 2014 року до неї апелювали в суді тільки один раз, коли під поняття екоциду намагалися підвести знищення трьох дерев: однієї білої шовковиці та двох абрикос. Тоді суд закінчився нічим, позивачу відмовили, зіславшись на відсутність кримінального злочину.

Сьогодні у нас в розробці знаходиться кілька справ, присвячених, наприклад, знищенню нафтобази, які простіше провести через статтю про екоцид. Щоб представити «масовість» і «значущість» нанесеної шкоди навколишньому середовищу, продемонструвати негативний вплив викидів на ґрунт, ґрунтові води, атмосферу. Під «масовість» також підпадають сотні гектари згорілих лісів. Тому ми розраховуємо, що всі

ці позови будуть задоволені, тим більше таку ж точку зору підтримує і Офіс генерального прокурора.

Відповідно до Римського статуту до головної відповідальності ми хочемо притягнути і за коврові бомбардування, знищені землі на значущих територіях. Усі вони призводять до масового та тривалого отруєння хімічними речовинами. Тому ми розраховуємо на суттєві репарації за знищені унікальні багаті на гумус ґрунтові покриви, які сьогодні неможливо використовувати для сільськогосподарської діяльності.

Олексій: Подавати в міжнародний суд позови про порушення проти навколишнього середовища можна вже зараз?

Олена: Тут все так само, як і в іншій процесуально-юридичній практиці. Усі справи, за якими закриті кримінальні слідства, зібрана доказова база, підготовлена юристами відповідно до «золотого стандарту», можна передати в міжнародний суд вже сьогодні. Однак якщо слідство ведеться, наприклад, проводиться аналіз хімічних речовин, які призвели до отруєння довкілля, то ці справи будуть подані в прокуратуру з його завершенням.

Наша організація сьогодні співпрацює з міжнародними юристами Нідерландів і Фінляндії, які допомагають зібрати і підготувати справи для їх подання в міжнародні суди. У нас є досвід надання справ до Європейського суду з прав людини. Ми вивчили досвід розгляду злочинів проти навколишнього середовища під час усіх військових конфліктів. Проаналізували його. І, головне, у нас є сильне бажання перемогти і отримати репарації за порушення навколишнього середовища. Тому, думаю, можна з упевненістю говорити про те, що результат цієї справи буде на користь України.

Те, що перші звернення до міжнародного суду з питань злочинів проти навколишнього середовища будуть представлені саме ЕПЛ, на мій погляд, має важливе значення. З одного боку наш досвід може брати участь у генеральній прокуратурі під час підготовки справ. З іншого боку, те, що саме громадська організація взяла ініціативу, повинно надихнути державні органи до того, щоб активніше рухатися по шляху модернізації законодавчої бази, а також розробки / прийняття відповідного світового стандарту нормативних актів.

Олексій: Олено, ще одне питання. Можна попросити Вас дати коментар з приводу конференції з питань відновлення України, яка пройшла на початку червня в Лугано. Запропонований на ньому план «Зеленого відновлення» України отримав критику з боку екологічних організацій і навіть був названий «соромом».

Олена: Так, дійсно, якщо ми беремо питання навколишнього середовища і «Зеленого відновлення» України, то екологічні організації вже назвали представлений план «луганським соромом». Хоча Міністерство захисту довкілля і природних ресурсів України заявляє, що над планом працювало 211 експертів і представників громадянського суспільства, його остаточна версія не була представлена громадськості і затверджена незалежними експертами.

Тому фінальна версія, представлена в Луганю, не була схвалена екологічними організаціями і громадськими спілками України. Крім того, деякі запропоновані в ній проекти є повністю протилежними до сталого і екологічного розвитку навколишнього середовища.

Наприклад, там затверджено будівництво нових атомних реакторів, що суперечить європейському зеленому курсу. Також там передбачається збільшення видобутку традиційного вуглецевого палива, зокрема розробка сланцевих місць вироблення газу, що може завдати істотної шкоди довкіллю Харківської, Донецької, Львівської областей. Більше того, це може призвести до того, що Львівська область залишиться без води.

Також передбачається документувати розвиток нових водних шляхів, що, зокрема, може означати відновлення робіт по будівництву Е 40 або його аналогу. Але ж проти цього водного шляху, який може знищити екосистему Полісся, активно виступили і українські, і білоруські, і польські екологи.

При наданні фінальної версії Міністерство активно посиляється на Європейський зелений курс, однак для нас, як для юристів, незрозуміло, як це співвідноситься з українським законодавством, в якому нормативному документі прописані принципи реалізації цього курсу в Україні. Крім того, це посилення видалось достатньо лукавим. Наприклад, згідно з Європейським зеленим курсом заборонено будівництво та використання сміттєспалювальних заводів, а в Україні їх планують встановити чи не в кожному районному центрі.

Тому з точки зору захисту інтересів навколишнього середовища запропонований на конференції в Луганю План України потребує переробки. Принципіально важливо, щоб у ньому були представлені інтереси та позиції екологічних організацій і громадянського суспільства. Саме вони, а не бізнес-лобісти, які, як ми бачимо, найбільше вплинули на розробку остаточної версії плану, допоможуть зробити так, щоб відновлення України сприяло «Зеленому переходу» та досягненню цілей вуглецевої нейтральності у всій Європі.

Тварини

Катерина Полянська, екологиня МБО «Екологія - Право – Людина»

Жертвами вторгнення Росії до України стали не тільки люди, але й брати наші менші – тварини. Вони вибухнули на мінах, погибали від ракетних ударів, зіткнулися з неймовірною жорсткістю, смертю від голоду і жаги.

Тільки за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, представленими в документі [«Огляд збитків від війни в сільському господарстві України»](#), станом на 16.06.2022 року орієнтовна кількість загинилих свійських тварин склала 42 тисячі овець, 92 тисячі голів великої рогатої худоби, 258 тисяч свиней, понад 5,7 мільйонів домашніх птахів.

Причиною загибелі більшості з них стали активні бойові дії, обмежений фізичний доступ до ферм, обмежені можливості закупівлі кормів і надання ветеринарних послуг. Так, наприклад, на [птахофабриці «Чернобаївська»](#) через знеструмлення приміщень і відсутності можливості потрапити до птахів загинули 4 мільйони курей і близько 700 тисяч курчат.

Відомі також випадки вбивства тварин на фермах. У Чернігівській області [окупанти знищили 110 корів](#), використовуючи вогнестрільну зброю.

Більш того, були зафіксовані навмисні [підпали стаєнь з живими кіньми всередині](#). В Гостомелі у березні у вогні загинули близько 20 коней, іншим вдалося сховатись. Обгорілі трупи тварин хазяї виявили на місці згорілого будинку. Також декілька стаєн згоріло від потрапляння снарядів.

Тисячі тварин щодня потребують догляду, їжі і води. Вони також відчують біль, страх, голод і спрагу. Деякі з них не можуть дбати про себе і знайти корм. Тваринам не можна сказати, що до завтра треба потерпіти без їжі, або піти й залишити їх самих.

Наприклад, коней у стайні необхідно годувати 5 разів і напувати двічі на день. Кожен кінь може з'їсти 10-12 кг сіна за добу, кілька кілограмів «каші», випити за раз 10-20 літрів води, а також потребує додаткових вітамінів - моркви, яблук, буряків. А якщо таких коней 10, 60 або, як буває на деяких конюшнях – 100? Це постійна робота і постійна потреба у фінансуванні.

У складних умовах опинились сотні притулків для тварин

Наприклад, у притулку в Бородянці під час [окупації від голоду і спраги загинуло близько 300 собак](#).

Більшість питань з порятунку тварин лягло на плечі волонтерів. Так, українська організація [UAnimals щодня](#) публікує звіти на своїй сторінці у Facebook про допомогу багаточисельним притулкам для тварин, а також небайдужим людям, що прихистили покинутих господарями, або врятованих військовими чи рятівниками, домашніх тварин.

Деяких тварин волонтери годують на вулицях, щодня приходячи до місць, де ті живуть. Існують притулки на 5 тисяч собак і 500 котів, 47 котів і 25 собак, 50 собак, притулки, які містять також домашніх тварин, врятованих з бійні чи визволених із поганих умов.

Волонтерська допомога безхатнім тваринам и звірям, що постраждали від війни – дуже складна справа. Постійно потрібна фінансова підтримка, щоб закупити корм, надати ветеринарну допомогу, провести евакуацію.

Ми дуже раді, що в Україні є такі організації та волонтери. Їх дійсно багато і, на жаль, ми не можемо назвати одразу всіх, але від усього серця дякуємо за кожную врятовану тваринку.

Допомоги потребують і реабілітаційні центри для диких тварин, а також зоопарки, що виявилися під загрозою знищення.

Наприклад, у перші дні війни під окупацією опинився [зоопарк «12 місяців» у Київській області](#). У нього не було можливості обігріти тварин і нагодувати їх протягом місяця, евакуація була неможливою.

«Фельдман Екопарк» під Харковом припинив своє існування через обстріли. Шість чоловік було вбито при спробі принести тваринам їжу і евакуювати їх. Була зруйнована інфраструктура і вольєри. На щастя, частину тварин вдалося вивезти.

Потерпають від війни і дикі тварини

У реабілітаційні центри потрапляють птахи, лисенята, олені з різними травмами. Це ті, кого вдалося знайти, побачити і доправити до ветеринарної клініки, але ще тисячі тварин не мають шансу на допомогу. Їм загрожують ракетні удари, обстріли з артилерії, підриви на мінах і розтяжках, багаточисельні пожежі, пошкодження внутрішніх органів внаслідок ударних хвиль, стресу, викликаного шумом від бойових дій. Немає можливості евакуювати тварин з мисливських угідь.

У Чорному морі спостерігаються викиди дельфінів і збільшення частоти їх потрапляння у риболовні сітки, що може бути обумовлено як вибухами, так і активними військовими діями за допомогою підводних човнів з потужними акустичними приладами. Морським ссавцям можуть загрозовувати прямі пошкодження, а також знищення через вибухи і постріли, акустичні травми, які поступово приводять до голодної смерті або дезорієнтації в просторі і викиданню на узбережжя.

Сьогодні українські вчені спільно з турецькими проводять дослідження, вже зібрані зразки тканин померлих дельфінів. Зразки будуть направлені на експертизу, яка зможе більш детально пояснити причину загибелі.

Війна також стала трагедією для домашніх тварин

Багато з них були залишені своїми власниками. Деяких вдалося врятувати, за деякими тваринами повернулися господарі, але частина все рівно загинула від голоду і спраги в закритих будинках і квартирах. Деякі тварини були загублені під час евакуації, тікаючи від страху. Постійно з'являються повідомлення про збитих машинами і поранених тварин. Від деяких тварин, на жаль, власники просто відмовилися.

Фізичне знущання над тваринами

Відома історія про собаку на [ім'я Лис на Макарівщині](#), яку побили і замінували. Пес не міг ходити і невідомо скільки часу пролежав у ямі зі сміттям, поки його не знайшли місцеві люди і не викликали рятувальників для того, щоб вони його розмінували.

[Ще одну собаку контузило](#), її знайшли з написом фарбою слова «Дурак». Солдати ВСУ врятували її і передали на лікування.

Також відомі випадки викрадення тварин – наприклад, [кота з Бучі на ім'я Макс](#), який втік від викрадачів у Білорусі. Місцеві жителі по номеру на нашійнику знайшли його справжніх господарів і повернули тваринку.

Коли війна закінчиться і територія України буде звільнена від окупації, тоді припиняться жертви як серед людей, так і серед тварин. Однак важливо, щоб під час відновлення країни були:

- створені мережі державних притулків і реабілітаційних центрів для тварин у кожному регіоні України, включаючи мережу ветеринарних клінік;
- організована спеціальна служба порятунку тварин;
- розроблена база даних тварин для приватних і державних центрів допомоги;
- розроблені протоколи евакуації;
- створений спеціальний фонд допомоги тваринам;
- розроблені та реалізовані екопросвітницькі програми з гуманного ставлення до тварин з урахуванням розуміння їх потреб.

Пам'ятайте, що допомогти домашнім і диким тваринам, постраждалим в результаті вторгнення Росії в Україну, ви можете через організацію [UAnimals](#).

Екологи розкритикували План відновлення України

Від редакції UWEC

4 липня на Міжнародній конференції з відновлення України в Лугано, Швейцарія, український уряд представив План відновлення України під час і після війни. Радість від презентації такого масштабного проекту Зеленого відродження була сильно затьмарена його антиекологічною спрямованістю, про що виступили відразу кілька провідних природоохоронних організацій України.

Як відзначають експерти українських екологічних організацій, план повен потенційно шкідливих і «брудних» проектів, у них відсутній конструктивний підхід до «Зеленого відродження» України та проігноровані екологічні принципи відновлення країни, запропоновані раніше [25 громадськими організаціями](#).

Мета [Плану відновлення України](#) розробленого урядом — швидко, ефективно, інноваційно та модернізовано відбудувати країну після війни. Передбачається, що фінансування цих заходів буде здійснюватися за рахунок коштів ЄС та інших закордонних партнерів України.

Один із компонентів плану також напряму стосується дикої природи України. Зокрема, керівник Мінприроди України Руслан Стрілець [презентував «пріоритетні» для України проекти](#), що стосуються охорони природи, включаючи:

- 10 «зразкових» національних парків;
- 15 центрів реабілітації для диких тварин;
- 15 біопереходів на шляху міграції тварин;
- 9 лісопосадкових центрів по вирощуванню саджанців дерев.

За результатами конференції була підписана [«Декларація Лугано»](#), в якій йдеться про «зелені» проекти в області електроенергетики, тепlopостачання, промисловості, транспорту, будівництва, сільського господарства та відходів. Документ підписали голови держав і правлінь, міністри та високі представники 42 держав, а також вищі посадові особи та високі представники Ради Європи, Європейського банку реконструкції та розвитку, Європейської комісії, Європейського інвестиційного банку та Організації економічної співпраці та розвитку.

Під час Конференції майже всі лідери у своїх словах згадували про необхідність «відбудувати ще краще» і використовували термін «Зелене відновлення». Однак, як вважають екологи, конкретики в цих питаннях було дуже мало, в той час як критична необхідність відновлення здорового довкілля і задоволення екологічних потреб громадян України взагалі не згадувалися.

В цілому українські екологи досить критично відреагували на представлений проект плану. Так, за [словами виконавчого директора Центру екологічних ініціатив «Екодія» Наталії Гозак](#), представлений Національний план відновлення, над яким працювали 2,5 тисячі експертів громадських організацій, «не має нічого спільного з потребами навколишнього середовища і майбутніх поколінь».

Зокрема, до Плану були включені вкрай неекологічні, з точки зору експертів, пропозиції, наприклад:

- добудова нових атомних потужностей замість виведення старих і небезпечних блоків;
- налагодження власного циклу (еко) видобутку урану;
- використання ВДЕ для виробництва величезних обсягів водню на експорт, а не для внутрішнього енергоспоживання України;
- розробка корисних копалин;
- розробка свого видобутку газу, в т.ч. сланцевого, замість декарбонізації;
- і плани продажу зеленої електроенергії в ЄС .

Крім того, за словами експертів усі розмови про декарбонізацію супроводжувалися переліками планів видобутку та використання викопного палива. Екологи сумно іронізують, що взяті на себе в тому ж Лугано зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів на 65% у порівнянні з показниками 1990 року (які були метою до 2030 року), вже точно перевиконані через руйнування підприємств – так що тепер можна і брати зобов'язання по скороченню викидів, і, паралельно, нарощувати обсяги спалення викопного палива.

– З одного боку, ми вітаємо плани Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів інвестувати в нові заповідні території та екодуки. Однак ми розчаровані тим, що не почули жодної згадки про важливість мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище – зазначив виконавчий директор WWF-Україна Богдан Вихор.

– Український уряд сприймає екологічне відновлення як спосіб розширити ядерний сектор і як спосіб ввести проекти з використання викопного палива (наприклад, експорт газу), приділяючи особливу увагу використанню водню й біоенергії, замовчуючи їхнє походження. Ми не можемо дозволити собі і далі бути залежними від нестабільних рішень в сфері енергетики. Нам потрібно думати в довгостроковій перспективі, що забезпечує розвиток України як сучасної економіки, заснованої на стійких відновлюваних джерелах енергії та на програмах енергоефективності, – також прокоментувала Наталія Гозак.

Дуже критично поставилася до названих Міндовкілля екологічних пріоритетів відновлення України і Українська природоохоронна група, [називаючи конференцію в Лугано “соромом”](#).

– Назвати пріоритетним будь-який із цих вартісних проектів було б значною помилкою. Охорона дикої природи України вимагає інших, більш системних кроків. Більше того, кожен із представлених Русланом Стрільцем проектів передбачає будівництво, що є найбільш корупційним видом діяльності в Україні, – йдеться в повідомленні організації.

Крім промови керівника Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів, в публічному доступі (наприклад, тут і тут) можна знайти набагато більше інформації про конкретні проекти, під які Україна планує залучати кошти ЄС. На думку експертів Української природоохоронної групи, частина з них, очевидно, призведе до значних втрат для навколишнього середовища.

Наведемо приклади подібних проектів, «що потребують першочергового фінансування» та позначених як проекти екологічного відновлення України:

- Нарощування мінерально-сировинної бази України (іншими словами – збільшення обсягу видобутку природних ресурсів, таких як деревина, корисні копалини та ін.);
- Перехід на механізований спосіб заготівлі лісоматеріалів з використанням харвестерів і форвардерів (інакше кажучи, значне збільшення обсягів рубок за рахунок використання більш ефективних машин\технологій);
- Удосконалення процедури оцінки впливу на довкілля (ОВД) і скорочення термінів її проведення (що означає – порушення процедури і скорочення участі громадськості, яка дуже заважає несталою бізнесу);
- Дерегуляція та обмеження доступу до надр;
- Будівництво систем зрошення на 1 млн га та розвиток меліоративних систем (інакше кажучи – розвиток меліоративних систем, які вже призвели до деградації річок України);
- Повернення сільських земель в економічний обіг (іншими словами, збільшення площі розорення за рахунок знищення залишків степів та самосійних лісів);
- Оновлення українських лісів (в основному – вирубка вікових лісів, начебто «застарілих»);
- Будівництво 3,5 ГВт гідроелектростанцій і гідроаккумуляторних електростанцій (відомий негативний вплив гідроелектростанцій на біорізноманіття річок);
- Розвиток міжнародної мережі внутрішніх водних шляхів відповідно до міжнародних договорів України (а саме – розвиток водного шляху E40 з Чорного в Балтійське море, проти якого активно виступають екологи як мінімум трьох країн).

Представники громадських організацій стверджують, що це лише незначна частина антиекологічних проектів, які можуть бути реалізовані в Україні. В той же час дійсно пріоритетні заходи для збереження природи в планах відновлення не відображені.

Варто також пам'ятати, що понад 25 українських та європейських НКО звернулися до чиновників ЄС з пропозицією фінансувати Україну виключно при умові запровадження ряду надзвичайно [важливих реформ у сфері охорони природи](#). У тексті [листа](#) екологи звертають увагу Єврокомісії на те, що в Україні, під час хаосу, створеного війною, корпоративні інтереси активно намагаються послабити українські екологічні норми, завдаючи шкоди місцевому населенню, навколишньому середовищу та клімату. Серед законів, які вони вважають за потрібне прийняти для протистояння цьому, є [закон про ринок деревини](#), який зменшить корупцію під час продажу деревини та виділить більше коштів на захист лісів.

Нагадуємо, що нелегальна деревина майже з останніх незайманих лісів Європи в українських Карпатах вже використовувалася для виготовлення найпопулярніших продуктів меблевого гіганта Ікеа, а [аудит лісового сектору України](#), проведений ЄС, виявив, що Державне агентство лісових ресурсів України (ДАЛР) саме себе контролює. Тоді ЄС закликав до підвищення прозорості та рекомендував створити окреме незалежне агентство, яке контролює лісокористування, щоб покласти край конфлікту інтересів і зменшити корупцію в лісозаготівельному секторі.

Екологи вимагають, щоб міжнародне співтовариство утрималося від будь-якої підтримки антиекологічних проєктів і сподіваються, що і західні партнери, і Україна залишаться вірними принципам Європейського зеленого курсу.

«Сьогодні уряди надають пріоритет енергетичній безпеці, а не переходу на екологічно чисту енергію»

У червні 2022 року під час конференції зі зміни клімату в Бонні, Німеччина, координатор UWEC Ангеліна Давидова разом з Борисом Шнайдером з Clean Energy Wire CLEW поговорили з Біллом Хеаром, засновником і генеральним директором Climate Analytics та одним із керівників Climate Action Tracker. Темою розмови став впливом війни в Україні на переговори ООН щодо зміни клімату та глобальних зусиль країн із декарбонізації.

Ми пропонуємо до вашої уваги розшифровку інтерв'ю, що вперше вийшло у підкасті [Eurasian Climate Brief](#), яке ведуть Ангеліна та Борис разом з Наталі Сауер, англomовним редактором The Conversation.

Ангеліна Давидова: Ми зустрічаємося в Бонні, під час міжсесійного засідання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, і це перша переговорна сесія ООН з початку війни в Україні. Ви можете сказати, що вторгнення Росії в Україну зараз впливає на переговори з питань зміни клімату? Які наслідки ви бачите?

Білл Хеар: У минулому році в Глазго було прийнято рішення про те, що глобальна кліматична політика буде зосереджена на підвищенні рівня зобов'язань країн зі зниження

викидів парникових газів. Але сьогодні в Бонні ми цього не спостерігаємо, і це значною мірою є наслідком енергетичної кризи, викликаній вторгненням Росії в Україну.

Проблема, яку ми маємо сьогодні, полягає в тому, що багато урядів зараз зосереджені, як вони кажуть, на «енергетичній безпеці», а не на переході до чистої енергії. Це і призводить до зникнення теми більш амбіційних цілей зі зниження викидів парникових газів з порядку денного.

У нас є ряд країн, у тому числі Німеччина, які зосередились на скороченні поставок природного газу з Росії. Однак видно, що поставки природного газу з Росії заміщені поставками з інших джерел. Обсяги навіть збільшуються. І це викликає серйозні загрози того, що ми досі ще будемо вуглецеємну інфраструктуру суспільства.

Так що результати цієї зустрічі в Бонні дуже розчаровують, тому що багато країн не хочуть ставити більш амбіційні кліматичні цілі.

Зараз надзвичайно важливо спробувати скоротити розрив у викидах між тими показниками, які, ймовірно, будуть досягнуті в 2030 році, і тими, які повинні бути досягнуті відповідно до Паризької угоди. Але узгоджений шлях взаємодії, по суті, зникає з порядку денного.

Ангеліна: Все це звучить не дуже добре. З того, що я також чую на перемовинах, висловлюється досить багато небезпек, що кліматичне фінансування для країн, які розвиваються (направляється як на зниження викидів, так і на програми адаптації) не буде надане в тому обсязі, який був обіцяний раніше і який є дійсно необхідним. Чи погоджуєтесь Ви з аргументом, що зараз частина фінансових ресурсів перерозподіляється швидше на військові та інші цілі, а не на допомогу в досягненні цілей сталого розвитку та реалізації кліматичної політики?

Білл: Питання кліматичного фінансування — це давня проблема. Розвинуті країни досі не виконали взяті на себе зобов'язання про надання 400 мільярдів доларів. Економічні проблеми, викликані коронавірусом, а тепер і війною в Україні, змушують уряди дуже неохоче збільшувати обсяги кліматичного фінансування. І я вважаю, що це стане серйозним політичним питанням для обговорення на конференції сторін в Єгипті на COP27.

Думаю, що обидва ці напрямки — посилення цілей зі зниження викидів і конкретні дії необхідно також підтримувати додатковим фінансуванням. Якщо цього не відбудеться, то на зустрічі в Єгипті скоріш за все створиться дуже несприятлива політична обстановка.

Ангеліна: Так що ж має відбутись до конференції в Єгипті, щоб глобальне співтовариство могло повернутися до більш активних заходів у сфері кліматичної політики? Які зусилля нам потрібні, і з яких боків?

Білл: Я думаю, що для покращення ситуації на конференції сторін в Єгипті є декілька можливостей.

Через декілька тижнів відбудеться зустріч «Великої сімки» (G7), а потім зустріч «Великої двадцятки» (G20), і у нас є Генеральна Асамблея Об'єднаних Націй, на якій у вересні буде домінувати порядок Тижня клімату.

Усі ці міжнародні зустрічі – хороша можливість для урядів підтвердити свою прихильність до активізації дій зі зниження викидів та адаптації до змін клімату.

Тому можна сподіватися, що лідери G7, а потім лідери G20, а потім і представники урядів, які виступлять під егідою ООН у вересні, дійсно підтвердять свою прихильність до позитивного виходу з енергетичної кризи, пов'язаної з війною в Україні.

Що уряди дійсно мають робити сьогодні — це подвоїти зусилля з розвитку відновлюваних джерел і екологічно чистих технологій. Вони також повинні подвоїти зусилля з надання фінансової підтримки країнам, що розвиваються, для скорочення їхніх викидів, а також для адаптації до змін клімату.

При цьому тенденції, які ми бачимо сьогодні, дуже небезпечні, тому що ми спостерігаємо збільшення обсягу фінансування, спрямованого на розвиток інфраструктури стисненого природного газу. Особливо в Африці. Це відбувається на фоні зниження інвестицій у відновлювані джерела енергії в цьому регіоні. І в той же час ми спостерігаємо скорочення обсягів доступної енергії для самої Африки.

Виявляється, що в цей самий час, коли ми повинні бачити зростання інвестицій у відновлювані джерела енергії, розвиток доступу до енергії, подолання проблеми енергетичної бідності в Африці, насправді ми виявляємо масові інвестиції у викопне паливо. Причому не тільки з боку приватних компаній, але і прямо чи опосередковано ініційовані урядами розвинутих країн “глобальної Півночі”. Все це погано відобразиться на майбутньому і лише зміцнить старий тренд, коли масштабні інвестиції у викопне паливо, особливо в країнах, що розвиваються, не надають серйозних переваг реальним людям. Вони в першу чергу задовольняють інтереси еліти, сприяють збагачувальним компаніям, які переводять свій прибуток акціонерам, що зазвичай живуть у Європі або Північній Америці. Це дійсно велика проблема, яку я знову бачу після дуже і дуже довгого часу.

Борис Шнайдер: Я хотів би поставити вам кілька питань щодо звіту, який був опублікований Climate Action Tracker на початку червня. У нас автори говорять, що після російського вторгнення в Україну ми спостерігаємо нинішню енергетичну “лихоманку”, пов’язану з виробництвом викопного газу, зростанням інвестицій у викопне паливо, нові трубопроводи і, зокрема, у заводи з виробництва зрідженого природного газу. У Німеччині також багато говорять про цю інфраструктуру як про спосіб уникнути імпорту російського газу.

Не могли б ви розповісти докладніше про основні висновки, зроблені у вашому звіті? Що означають всі ці нові інвестиції з точки зору цілей Паризького договору – обмежити підвищення приземної температури в межах 1,5 градуси за Цельсієм?

Білл: Енергетична криза, викликана вторгненням Росії, означає, що Європа відмовляється від російського газу. І це правильно. Я не думаю, що хтось стане сперечатися з тим, що потреба в цьому газі протягом певного періоду часу повинна бути задоволена альтернативними джерелами, щоб в країнах Європи була електрика, а промисловість продовжувала розвиватися.

Однак, дійсно поставлені на карту довгострокові зобов'язання з постачання газу через нову інфраструктуру зрідженого газу в Європі. Наприклад, у Німеччині, Італії, Нідерландах. І ці зобов'язання з імпорту газу вже значно перевищують обсяги, необхідні для заміщення російського газу.

По-перше, обсяг поставок стає більше. По-друге, ми розуміємо, що зобов'язання розраховані на десятиліття. Складіть усе це разом, і ви отримаєте дійсно велику проблему для політики декарбонізації в Європі.

Ми знаємо, наприклад, що дві німецькі комунальні компанії, RWE і Juniper, уклали контракти на постачання зрідженого газу в кілька мегатонн на рік з австралійським виробником Woodside, який вони тепер хочуть поставити в Німеччину. І це контракти на десять, п'ятнадцять... двадцять років.

Усі вони абсолютно суперечать ідеї швидкої декарбонізації Німеччини та Європи. І вказують на дійсно серйозний конфлікт між кліматичними цілями в Європі та тією реальністю, яку уряд формує, підтримуючи подібні контракти на газ.

Це створює великий ризик для майбутнього, тому що компанії хочуть зробити інвестиції у формувальну вуглецеву інфраструктуру та отримати прибуток протягом

десяти, двадцяти років або більше. А це означає подальше зв'язування економіки з вуглецевим паливом.

Так що це дійсно один із найбільших ризиків, які я бачу. При цьому, звичайно, європейська енергетична позиція щодо розвитку інфраструктури стиснутого природного газу насправді є лише маленькою частиною більшої глобальної проблеми, яку ми спостерігаємо.

Наприклад, в Африці обсяг поставок стисненого природного газу сьогодні може збільшитися на 60 - 74 мільйона тонн. Для порівняння, у найбільших виробників, таких як Катар або Австралія, ці показники рівні приблизно 79 або 80 мільйонів тонн. Тому одного збільшення обсягу видобутку в Африці достатньо, щоб створити серйозну проблему з точки зору кліматичної політики. І так чи інакше газові компанії та уряди використовують українську та російську енергетичні кризи, щоб виправдати свої дії. Все це дійсно схоже на те, що всі кліматичні амбіції відкидаються і замінюються «газовою лихоманкою».

При цьому в політичній сфері ми також чуємо, що лідери G7 і лідери G20 все частіше будуть відмовлятися від енергетичного переходу як цілі енергетичної безпеки. Що в першу чергу означає збільшення поставок газу.

Борис: Деякі політики в Німеччині, якщо не помиляються, в тому числі і міністри економіки та енергетики, які стають представниками Партії зелених, заявляють, що інфраструктура стиснутого газу буде використана для отримання водню. Тому вона не буде зовсім непотрібним активом з точки зору енергетичного переходу. Чи вважаєте ви це реалістичним варіантом?

Білл: Я думаю, що з технічної точки зору можливо створити термінали стисненого природного газу та розподільні системи, сумісні з воднем. Скептицизм, який викликають подібні заявки, обґрунтований тим, що ми чули це і раніше від представників індустрії вугільного палива.

Можливо, ви пам'ятаєте, що кілька років тому, років десять або близько того, було багато дискусій про розвиток чистих вугільних технологій. Говорили про уловлювання, збереження та використання вуглецю для вугільних електростанцій. У нас були політики, включаючи канцлера Німеччини (на той момент нею була Ангела Меркель), які підтримували ідею створення вуглецевої електростанції, що працює з технологією уловлювання вуглецю. Однак я не чув, щоб десь в Німеччині або взагалі на планеті була побудована хоча б одна подібна станція.

Тому до подібних заявок, не заснованих на конкретних прикладах, варто ставитися дуже скептично. І причина в тому, що компанії, що будують ці термінали, хочуть отримати довготривалий прибуток. Це стосується не тільки самого терміналу, але й попиту на газ.

Сьогодні компанії роблять багатомільярдні інвестиції у виробництво стисненого природного газу, з тим щоб він йшов на ці термінали. Ці компанії завжди будуть мати право голосу в політичній системі, побудованій навколо інфраструктури викопного палива. Так що я ставлюсь скептично до подібних заявок. Я не сумніваюся, що Німеччині потрібно знайти спосіб заміни російського газу на кілька років і думаю, що всі погодяться з цим. Мова йде про скептичне ставлення до питання, чи буде нова газова інфраструктура короткостроковим рішенням або ж частиною довгострокового проекту.

Борис: А як ви ставитеся до дискусії, а також до існуючих в деяких країнах спроб обкладати податком надприбутки компаній, які заробляють на викопному паливі? Адже очевидно, що оскільки ціни на енергоносії дуже сильно виросли з початку вторгнення, багато з них заробляють сьогодні набагато більше грошей, ніж до війни. Чи вважаєте ви це розумною і можливою мірою?

Білл: Я не економіст, але як громадянин вважаю цілком розумним обкладати податком надзвичайно високий прибуток і використовувати отримані кошти для суспільної користі. Люди страждають від підвищення цін на енергоносії, страждає промисловість, тому було б розумно обкладати податком непередбачувані прибутки і, таким чином, також позбавляти стимулів компанії до продовження руху в напрямку викопного палива.

Так що я думаю, що це була б важлива ініціатива державної політики. Я з усіх сил намагаюсь зрозуміти, чому уряди не рухаються в цьому напрямку, хоча це здається більш ніж очевидним.

Просто кажучи, багато газових компаній наживаються на війні Росії, вони роблять гроші, тоді, коли ми страждаємо від зростання цін на енергоносії. Причому це стосується не тільки людей у багатих країнах.

Ми бачимо країни, які сьогодні імпортують викопне паливо, але при цьому досить бідні, їхні жителі вимушені платити за енергію досить високі ціни. І це один із факторів, який насправді заважає більш широкому доступу населення до енергії в Африці. Люди там більше не можуть дозволити собі купувати, наприклад, стиснутий природний газ, який кілька років тому продавали як «панацею» вирішення проблем доступу до енергії, вони просто не можуть собі цього дозволити. Тому вони повертаються до традиційних способів опалення і це один із факторів, що заважають вирішенню проблеми.

Так що я впевнений, що існує моральний аргумент на користь оподаткування компаній, а також, думаю, знайдеться дуже гарний економічний аргумент.

Ангеліна: Ви зараз багато говорили про те, як уряди, а також окремі компанії заробляють гроші під час війни в Україні. До війни, а також у рамках зустрічі за Рамковою конвенцією ООН з клімату, було багато суперечок про те, що світ все більше рухається в бік розвитку відновлюваних джерел енергії, децентралізації енергопостачання, про те, що люди (які є споживачами) повинні більше спільно обговорювати ці процеси, отримуючи більше інструментів впливу на енергетичний сектор – замість урядів і компаній. Чи є у нас шанс повернутися до цієї дискусії?

Білл: Це дуже хороше запитання. Я думаю, що у нас є всі можливості повернутися до цього. Питання в тому, наскільки довгостроковими будуть структурні зміни ринку газу та викопного палива для компаній, які в даний час працюють у цій галузі. Якщо вони стануть довгостроковими і будуть підтримуватися урядами, повернутися до питання енергетичного переходу буде дуже складно.

Сьогодні ми знаємо, що, незважаючи на енергетичну кризу, а можливо і через нього, відновлювальні джерела енергії стали набагато дешевше, ніж традиційні. Стрімке підвищення цін на зріджений природний газ і на вугілля наочно показують нам, куди рухатись далі.

Я переконаний, що енергетична безпека – це відновлювальні джерела енергії. І сьогодні нам потрібен сильний економічний стимул рухатися в цьому напрямку.

Я давно працюю з проблемами, які ми сьогодні бачимо. Я думаю, що це дуже сильний і скоординований глобальний вплив з боку газової та нафтової промисловості, спрямований на зрив реалізації Паризького договору. Я думаю, що сьогодні відбувається саме це. Я не можу цього довести, але це те, що я спостерігаю останні місяці.

І це напряму пов'язано з незвичайним підвищенням активності бізнесу в області «грінвошингу». Якщо ви, наприклад, зайдете на сайти таких компаній, як Total або Woodside, то практично на першій же сторінці побачите заявлені ними зобов'язання щодо досягнення нульового рівня викидів. Однак коли ви почнете читати уважно, заглиблюючись у статистику, то побачите, що на практиці абсолютно нічого подібного немає. Ніякого досягнення нульового рівня викидів не відбувається. І не відбудеться. А якщо і відбудеться, то тільки за рахунок покупки «офсетів» та інших механізмів компенсації.

Тому я думаю, що у нас є всі підстави щоб бути глибоко заспокоєними, оскільки індустрія викопного палива робить все можливе, щоб зірвати реалізацію і навіть зруйнувати Паризьку угоду. Це створює серйозний ризик не тільки для клімату, але і для людей у всьому світі. Зокрема, це не допоможе бідним людям у країнах, що розвиваються, отримати доступ до енергії. Крім того, це збільшує реальну ймовірність того, що люди в найбільш вразливих регіонах зазнають неприйняттого, навіть катастрофічного впливу змін клімату.

UWEC Work Group
2022